

Landskap: Skåne

Upptecknat av: Olaf Christoffersson

Härad: Skurups

Adress: Tru Alstrand

Socken: Tru Alstrand

Berättat av:

Uppteckningsår: inför 943

Född år 1869 i Tru Alstrand

Avskrift;
 originaler,
 som finns i
 Fotoarkivet
 har förd.

Fjäderfåshöslan. s. 1-19.

Hönsjärvi i Grönby. s. 20.

Vad som hundes finnas i ett
bondehem i slutet av 1700-talet

och början av 1800-talet. s. 21-36.

Gjord av Tru Alstrand, som lämnat Skyttehåvadstugan på Kultusvägen. s. 31-41.

Gubbenas branningen. s. 26-30.

Trädspor. s. 42-47, 62-63.

Fjäderströskning. s. 48-60.

Krisen. s. 56-59.

Krarna o. sädsmalning. s. 60-62.

ACC. NR M. 10603:/

Fjäderfäsköteln

Hönsen är nog ortens äldsta tamfågel och har varit hos människan i åtskilliga tusen år. De spelat ju också en viiss roll i den gamla folktron. Så t.ex. som jag på flera ställen i Skytts boken omtalat har det ju ofta vif grävning i fornminnen eller efter skatter uppenbarat sig en höna eller tupp som kommit springandes med ett hölass eller ock haft till ryttare en "pog me pickelhue" och på så vis narrat grävarne till att skratta varvid fornskatten blivit räddad. Tamturen ansågs likvälf kunna rädda gården för spöke. Dessutom kunde han förutspå kommande ting t.ex. väderlek. Om han gol på e.m. före 4 blev kommande dags väder likadant men var det efter 4 så blev det annat väder. På morgonen var den också husets väckare ty den gol den vid bestämd tid varje gång, första gång halv tre på morgonen och sedan om en timme och tredje gången om två timmar. Och i de dagar han kunde snacka sade han en gång då alla hušens folk voro döde och han funnit den tröskade sädesdryssan på logen och kon som stod och svalt i laen och drönde:

"Ja onger hor länge ditte ska vara"

vartill hanen, som mådde gott i sädesdrössen glatt svarade

"I otte daaaa" även:

Även gol han: "Kakke li looor" "Kuken ä röd"

vartill hönan svarade: "Man deeee". "A han de" svarar hynnan.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 10603:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Visserligen har höns hållits sällmänt i gamla dar, men inte på långt nära så många som i nuvarande tid. De voro ju mäst för husbehov ty ägghandeln var ju nästan detsamma som noll då de på sommaren bär betålades med "toll" skilling "snesen" (tjoget).

Den gamla hönsrasen var ju av ett helt annat slag än som nuvarande många ädla rastyper. Tuppen var, mycket vackert rödfärgad; dock ej så först stor och försedd med långa sporrar. De voro alltid rätt stridslystna och slogos med sina rivaler så att blodet rann. Man kan därför säga som ordstävet heter:

"Han e liden men viss

kan han inte slåss kan han biss, eller spenns"

De beto (havkade) och spände varandra så att huvud och hals blev alldeles söndertrasade.

Hönorna voro däremot fridsamma och liksom tuppen rätt tama så att det var ej svårt för moran att taga fatt dem när hon ville. Hönorna voro vackert brun, röd, gula fläckiga och något lika raphönens samt för det nästa slätfjädrade ehuru det ibland var en och annan "porrhöna".

Som värphöns voro de rätt goda, men som de gingo lösa vart de ville voro de nog så inpiskade att gömma sina reden på alla möjliga platser. Den minsta tjänstegossen och tjänsteflickan hade därför lite extra inkomst genom att dagligen samla in ägg för

vilka de fingo fira styver snesen. Det hörs inte mycket men det är ju ända en extra inkomst av nära 10% av sommar äggpriset.

Hönsen äro ju en högfärdsfågellärty så snart hon värpt ett ägg börjar hon genast att slälv "skräppe" däröver och "kogle" (kackla). Till dessa kacklingar äro många intressanta rim t.ex. nedanstående som berättats av 86 årig kvinna vilken dog 1899, för sin dotterdotter. Hon kunde en massa fågelrim och däribland ett vackert i flera värs med tillsatta korta toner efter lärkans sång tyvärr kommer inte dotterdottern det nu ihåg. Hönskacklingen hade följande lydelse:

"Ja har gjort et ej, ja har gjort ett ej !

Kanske i tar de i jär korr. Kanske i tar de i jär korr!

So får i ti nya hossoorr, so får i ti nya hossoorr !

Men ja får gå barfyyyt, men ja får gå barfyyyt!"

Denna hönas högfärd tog en gång en präst till liknelse i sin dundrande predikan då han sade:

"Minna vänner ! varen icke högfärdige såsom den högfärdige hönnan forr do hon har gjordt ett ende ej sier hon "ti tagedooppp ti taged ooppp" uden varen heller som den wida mären der går i ängen o bider, o slider o sk - r o släpper rue po rue."

Ville man hava riktigt goda værphöns skulle följande vid-skepelse utföres. Tidigt på våren i Martie månad skulle man ti-

ACC. N:o **M. 10603:4**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gande efter solnergången en torsdagskväll plocka sex harapeller. Sönderkrossa dem med en sten på en grästen och inblanda dem i kli och sot till en deg varav du giver hönsen att äta i nio dagar i rad börjande en torsdag. Detta kan du även göra på hösten i augusti så värpa hönsen även under vintern. Men var försiktig och giv dem ej oftare ty då värpa de ihjäl sig. Blevo hönsen förgjorda värpte de "vingelej" med mjuk skal. Och då de voro utvärpta blev det sista litet som ett duvägg och kallades för "haneej". Efter anteckning av mors morbror Jeppa Nilsson.

Blev inte äggen efterhand tagna av reden blev snart hönann "liasjuk" då hon inte längre kunde räkna sina ägg och lade sig själv på sin rede. Ett höns kan blott räkna till tre och då sätter hon "ett ben (fot) po värt ej o näbbed po ett". Blev en höna ligge sjuv (ruvtjenlig) så gällde det ju att "lägga henne" som det kallades så att hon kunde ruva fram kycklingar. Detta skulle om det skulle bli tur, ske i ny och hälst vara udda ägg samt ej över 17. Man skulle taga äggen av korgen med högra handen och lägga dem tigande med vänstra handen i reden. För att få mäst honkycklingar skulle man se noga efter och taga ägg som voro jämnrunda i båda ändar. De som voro spetsiga i ena gav alltid hankycklingar.

Blev det fler höns liggsjuka än man önskade lägga så tog man och doppade dem i kallt bronvatten och efteråt stängde dem

ACC. NR M. 10603: 5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

inne i ett mörkt halmlöst svalt rum t.ex. en potatiskällare. En
viðskepelse var att binda in dem i en pigas (mös) huvudkläde och
hänga dem på dörrnyckeln till en dörr som öppnades åt vänster
och så vrida dem fram och åter nio gånger.

Skatan var en stor ägg och kycklingatjuv, men i fall man
aldrig rörde eller ofredade skatans bo och ungar så behövde man
ej frukta för att hon tog ägg eller kycklingar. Bondkvinnorna vo-
ro därför mycket noga på att skatan skulle vara ifred.

Höken var dock ej så ärlig ty den kom som en blixt från
klar himmel och spände sina klor i en höna med vilken han flög
bort till en hög punkt för att ostörd få frossa av henne medan
hon levde. Man har t.o.m. sett halvätna höns som ännu levat och
plågats sedan höken måst sätta sig i säkerhet.

Tuppen varnade ju alltid hönsen så snart en hök var i sikte med följande rop:

"Gå ente diiid ! Gå inte diiiiid!"

Då hökenaspänd klöverna ei hönan och flög ropte hon:

"Ja aaagaer ! Ja aaagaer !!

vartill hanen svarade:

"Forr faaarivoool ! Forr faaarivoool !"

Höken tog en hönsen om man julaftonen lägger korn "av stoddaren"
på bordet under ljusstaken medan ljuset brinner ner om natten.

ACC. NR M. 10603:6

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Juldagsmorgonen gives hönsen kornet att äta varefter ej höken har makt att taga något höns det året.

När det bakades till jul skulle en hökkaka bakas av julstekten och tünnt utklappas och försess med ett stort hål i mitten liksom nuvarande knäckebröd. För övrigt intrycktes det i tre eller nio delbara fördjupningar i kakan. Då den var bakad upphängdes den på en hanebjelke över boningsrummet. På våren skulle hönen hava av kakan i sitt foder.

Värre var det om Mickel räv uppenbarade sig i hönseflocken ty då blev det inte tid till så mycket samtal. Han lät sig nemlig en näja med en utan han bet huvuden av alla ihopas som ej i en hast kunde flyga i träd och buskar. Ifall han en natt kom in i ett hönshus, vilket var högst sällan, ströko de med som "äjner forr vingen" såvida ej någon av husets folk vaknade och kom räddande emellan. Så snart han huvudbitet hela flocken sades det att han laga dem upp på sin rygg och fasthöll dem där med svansen medan han löp till skogs till sift bo.

Hönsen passades huvudsakligen av bondkvinnorna själva och ve den som bringade hönsen förträdt ty då blevo de riktigt tillrättavisade. Äggen voro ju en nödvändighet i hushållningen och begagnades mycket både till äggakaka och andra maträtter. För att få gott om ägg måste ju hönsen passas väl med foder och det ansågs ej för något orätt om kvinnan tullade sädesdrössarna då

och då. När hönsen fodrades kallades "pott pott pott". Kycklingarne tilltalades med "kjyll kjyll kjyll". Mannen kallade väl hönsen för "fyled" när de gingo bland foder eller voro ute i sädestycket men när det var fråga om äggemat så glömdes förtreten. När släkt och vänner oväntändes kommo på besök var det ju också lätt att nacka en halvväxt kyckling eller höna. Var det så att de värpte rikt blev det ju också några stuver till moran i synnerhet om det var tätt vid jultiden. Efterhöste äggen gömdes ju alltid till vinterbehov genom att sätta dem på ända i frisk hækelse i lådor o.d. Mera förargelse voro de om våren när kvinnorna satt sin köksträdgård ty då voro de flitiga att krafsa i den lösa jorden. För att hindra detta betäcktes sängarna med ris och ifall inde detta hjalp syddes det "lappahosser" som drogos på hönsen under tiden.

Enligt gamla berättelser skulle de i gamla dagar hava haft sin bostad inne i stugan der tuppen om nätterna satt uppflygen på väven. Och husfolken hade uppspikat hönsaräcken i "farstuen". Jag har aldrig någon gång sett detta och det måste vara rätt länge sen att hönsen bodde inne i stugan. Den högste bjälken i huseh kallas ju "hanebjälken" vilket tydligent härleder sig derav att tuppen derstädes i gamla dagar haft sin plats möjligent då inne i de gamla ryggåsstugorna ty bjälkanamnet är mycket gammalt.

I vanliga fall fetades det ej på hönsen. I äldre tider

ACC. N:o M. 10603:8.

kunde mången gammal kastrera dem hanenā de kallades då kapuner och hönor för poularder de bliva då ovanligt feta och läckra.

Gäss voro mycket allmänna i gamla dagar i synnerhet före en skiftet då alla hade tillgång till byavanningen. Aven husfolken hade nästan allmänt då sig en livgås vilket synas av rättegången 1778 då prästen ville hava märtensgås av husfolken, se sidan 120 120 i S.H.

Som lifgäss brukades det att hava en gåse (=hane) och två gäss (=honor) vilka kunde ibland vara rätt gamla. I de dagar de gingo i gemenskap bete voro de märkta på simhudens mellan tårna med särskilt märke för varje gård och hus. Gässen började tidigt på våren ja redan i början i februari eller början av mars, det heter Matheus kommer me gäseägget, att värpa. De omhuldades ju så väl att de i lång tid hade särskild gäsebänk inne i dagligstugan. Äggen måste ju dagligen tagas av reden så att de ej för ofta uppvärmdes ty då hände det att de blevo "sura" (skämda) då de skulle ruvas. Efter att hava varet förvarade på ett svalt ställe lades ofta någon höna på en tre eller fyra stycken gäsägg ifall gässen höll på att värpa så länge, hon måste således vara fostermor till dem. När gässen blevo "liesjuva" fjädrade de reden och blevo sittande på samt väste åt dem som ville närrma sig. Då var det ju också tid att lägga äggen åter till henne. De måste då om det skulle bli tur bäras så nära golvet som möjligt och under

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tiden hon ruvade skulle det vara någorlunda tyst i rummet. Gässen höllo t.o.m. vakt när de sovo ty de blundade bara med ett öga åt gången och derför ordstävet om en enögd rätt "han sover som en gås"!

Den förste maj kommer gåsen med gässlingarne. Då gässlingarne ("ongane") voro framkläckta måste de noga tillses i synnerhet ifall någon skarp hagelskur skulle komma kunde derav lätt alla i hopa bli ihjäslagna ty av det ringaste lite slag de fingo i nacken trillade de ikull med detsamma och dog såvida man inte med detsamma kastade dem i vatten der de då vände buken i vädret och hängde huvudet rätt ner i vattnet. Då de till synes alldeles livlös halvvuxna gässlingarna på detta vis legat nära sekunder kvicknade de åter till och gjorde helt om så de kommo på rätt köl.

En gång när jag var en 6 - 7 år gammal och gick med vaktegossenhette han på att vi skulle slå gäss ihjäl och väcka dem åter till liv. Detta var ju riktigt roligt. Det var en skock på en en 20 - 30 stycken och vi pullade på den ene efter den andra och så snart de vände benen i vädret så vips ut i torvgraven der den snart åter simmade. Vi blevo allt djärvare och sen vi gjort det många gånger gav vi en, en riktig skarp "sinkadus" av en sten i nacken så att han trillade runt, om ett ögonblick var den i graven der den flöt alldeles orörlig med fötterna i vädret och

ACC. NR M. 10603:10.

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

huvudet rätt ner i vattnet med vindenuptyrt över hela den klara vattenytan bort mot sävranden vid andra sidan. Tårarna rann på våra kinder och för vaktegossen var det ju riskabelt nog i synnerhet som det var s.k. "gresgäss" så gick han miste om sin dricks och dessutom skulle han ju bara hava en ärm i sin lönrock då han slog en gässling ihjäl och slog han två så skulle rocken vara alldeles ärmalös eller bara en byxa i byxorna o.s.v. Som vi så resornerade vim av oss der hade knäppt till den och till sist voro vi överens om att det var vaktegossen som slaget med en för stor sten så vände gässlingen sig helt om vid sävranden och simmade till vår stora glädje åter till sitt sällskap men någon sådan lek blev det aldrig fråga om mera.

Eftersom de voro så ömtåliga måste de ju noga passas i ungdommen och dessutom väl fodras samt varje kväll åter ruvas i gásabänken. Uti maj voro de vuxna så att de kunde drivas på bete av vaktegossen i någon äng eller ock på trädes åkern och sedan säden inhöstats pm stubbåkrarna tillika med de övriga kreaturen. En del husmän

En del husmän hade ju också som ovan sagts gäss men de kunde ju inte föda dem för sommaren. De lejde då bort dem till hälften till någon bonde för sommar och höstfodret och kallades då för "gresgäss". På efterhösten kom egaren och delade gässlingarne i två "lyngar" så jämt han kunde och derav skulle den som

haft dem på bete först taga den ena hälvan varefter egaren fick den andra jämte de gamla. Som dricks fick vaktegossen sig en tre-daler såvida han ej under tiden pullat någon ty då fick han bara utskällning i dricks.

Drickspenningen hade han ärligen förtjent när han ej råkat döda någon ty gässen voro nog så besvärliga att passa ifall hösten blev något sen och de således blevo riktigt vuxna ty då hände det som ordståvet lyder:

"ad di to höjden liasom Per Annars gás do han fallt i bronnen" men här på åkern tog de höjden och flög över vaktegossen från det ena korn eller havrestycket till det andra och om de blevo sådana måste de ju stäckas genom att uttrycka några fjädrar ur ena vingen vilka snart åter utväxte till vinterbeklädnad ty klippa dem blevo de ej åter hela för vintern. När man kallade på dem sades det:

Kjaek, kjaek, kjaek, kom, kom.

När stubbåkern var avbetat voro de ju halvfeta och så snart delningen var gresgässen försiggått sattes alla som ej skulle vara livgäss till fetes i en avstängd port eller släppa. Det ansågs då som ordståvet lyder: "en skäppå havre ti vår gás" skulle räckra, men hälst borde de hava mera. I början fingo de derför rengjord havre uppej som tillvara tagits när havrestacken byggdes som den ej kunde göras riktigt ren kunde ju ej något annat

djur fodras dermed. Till Mårtens dag skulle de ju vara färdiga att slakta så, att man kunde sälja dessom voro till avsalu i Malmö till denna högtid. Någon dag före slakten skulle ju gåsatvädden försiggå. Var det vinter måste man "väcka" (hugga) ett riktigt stort hål hälst i en stor grop samt sätta stängsel ner i vattnet så att de ej dykade in under isen. När allt var färdigt drevs gåsaflocken ner till vattnet i vilket de då tumlade gladeligen om i flera timmar men var det is måste någon vara tillstädés och se efter så att de ej kommo in under densamma och kvävde sig. Sjunko de ner till halsen i vattnet voro de riktigt feta och bra. När de blevo trötta och hungriga gingo de hem vita som svanor. Huset der de då sista natten skulle vara i måste ju vara riktigt väl strött med ren råghalm.

Tidigt på morgonen följande dag var alla hjälpgummorne bude att komma ty då skulle gåsslakten försiggå och var det en 10-20 stycken så minnsan var det något att göra. Så snart slakterskan en gammal gumma var kommen och uppiggd med en kaffetår tog hon ett stort förkläde och insvepte den föste fetgåsen deri så att den ej kunde röra vare sig vingar eller fötter. Hon satte sig så på en stol med en annan stol mitt för sig varå stod ett fat med en trävisp i. Nu tog hon fatt med vänstra handen om gåsens näbb och spände ut nacken samt plockade några fjädrar bort varefter hon med en liten spetsig kniv stack gåsen i nacken och

ACC. NR M. 10603:13.

lätt blodet rinna i fatet der hon vispade det med högra handen.
Så undan för undan tills alla voro slaktade.

Under tiden hade de andra tagit in det stora rentvättade och torra tvättkaret vari all mjuk gäsfjäder skulle samlas i av de runt omkring sittande plockorskorna. Fjädern började ju snart att "skjöla" (skrymma) i baljan och som även drängarne voro med och plockade skulle ju kvinnorna驱ra gäck med dem. De började då att tala om att de behövde en fjärtryckare ty då de nertryckte fjädern vid ena sidan så gick den upp vid den andra och derförför sändes minstdrängen med en säck på armen till en nabo för att låna deras fjärtryckare. De letade då upp en stor grästen som de lade bland något halm och band om säcken varvid drängen gav sig på återvägen. När han kom hem blev han ju grundligt utskrattad att han gått "o sledded" på en grästen som han kunne leta upp i deras eget stengärde.

Det var inte alla som så läto kvinnorna driva med sig. Täckaren Wilhelm Roos talade om när han levde att då han var gosse skulle han en gång gå och låna fjärtryckare. Han hade några dagar förut letat rätt på ett igelkottsside (pingso) i en pilevall och tagit den hem i en låda samt dagen förut satt den i stallen så att dess värme skulle väcka den till liv. När han nu blev sänd med sin säck till naboen efter fjärtryckare gick han ju ditåt men smet sunt om en pilevall och hem i stallen och "pingsoen" i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR **M. 10603 : 14.**

säcken samt åter smygvägen hem igen samt in och hälsade så gott från den nämnde naboen och med ens stöfte han "pingsoen" i fjäderbaljan. Det blev väl nu inte ett liv flickorna gapskrattade för att han hemburet en grästen och pingsoen fnös (fnyste) och blåste så fjädern stod i hemmels höjd. Flickornas gapskratt vände sig till förvåning att fjädern blev rädd för en fjärtryckare. Innan några ögonblick var hela rummet ett enda fjederfog och det fnös och blåste upphörligt i fjäderkaret. Till sist fattade störstpigan mod och skulle taga undan fjärtryckaren. Hon skrek "aj han sticks de e en pingso pogebellen har vad efter." Karet vältades på sidan och pingsoen utsparkades om dörren varefter alla plockorskorna gingo in i ett annat rum och tog sig en kaffetår medan fjädern satte sig igen. Som golv och allting var ren sopad kunde den ju likvälv tillvaratagas och det hela blev ett roligt skämt.

Vid plockningen lades alla vinge- och stjärt pennor särskilt. De bästa vingapennarne togos för mycket väl tillvara för att begagnas till skrivpennan. Dertill skulle hälst skäras medan de voro mjuka eller och sedan uppmjukas. Alla andra skulle ju sedan en kväll av alla husets medlemmar "reves" så att fjäderfjunet refs från fjärstommen vilken senare starkt sammanbandts till gryteskrapor. En viktig sak var ju att gässen ej sönderrevos vid plockningen. Efteråt skulle de svida i eld samt sedan "pieplockes".

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

så de blevo riktit vackra.

Nu voro de färdiga att uppskräras. Först togs hela halsens skinning helt av ty det skulle ju vara till den goda blodpylsan, gä-sahalsbloölsa är ju en härlig rätt. Av rästen av blodet bakades det blodplettar. "Trivarekulan" eller luftstrupen togs hel av och i densamma stöptes det tre stycken ärtor eller n:r 5 hagel varefter den smalaste ändan instacks i den breda det blev på så vis en liten rin som kallades "gåsaskrängla". Den lades till att torkes på kakelonsschåsan inne i stugan och sen den blev torr begagnades till att nysta ullgarn på. Huvud, hals, kro, hjärta och levor samt vingar och fötter kallades småkrås och koktes till gåsasylta. För övrigt saltades gåsen och sedan togs gäsebröstet och rökades till "gåsespeke." De stora vingebeben tillvaratogs senare och begagnades till spoltepivot. Gåsefettet var ju härligt och begagnades blott vid högtidligare tillfällen i jämbredd med smör.

Änder har det också varit gott om men de äro nog ej så gamla på orten som höns och gäss. De började ju också att värpa tidigt men bör väl passas annars släppa de äggen i vattengravarne. Komma de ej i vatten händer det ofta att äggen ej äro befruktade. De värpa flera ägg om de väl passas och hönorna får kläcka ut en del och vara fostermoder till de från henne i gravarne simmande "ällingarnxe", som ungarna kallas. De som icke själva hade ank-

ACC. N.R. M. 10603:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ägg bytte sig till sådana i gamla tider mot ett och ett halft hönsägg för varje ankägg ty det var ju just om kontanter på landsbygden. För övrigt var deras skötsel och slakt ungefär som gässens.

När det kallades på änderna sades det: "pillerna, pillerna, pillerna" och var det på ällingarna hette det: "pill, pill, pill". De äldre änderna kallade på sina ällinga Pähr, Pähr, Pähr!

Kalkoner funnos på ett och annat bondställe i början av 1880 talet. De voro ju stora präktiga och vackra tamfåglar. Kalkonhanen gol ju och spatserade fram och åter så att mängen gammal var riktit rädd för dem. Jag minns när mor hade sådana på 80 talet att det var flera gamla kvinnor som berättade väldiga historier om huru de i förra tider anfaller rödklädda kvinnor och barn.

Hönan började att värpa tidigt på våren och sökte då på alla vis skydda sina rödprickiga vackra ägg för tuppen av vilka de första utkläcktes av höns hönor. Sedan kalkonhönan blivit liggtjänlig fick hon själv ruva, men en vecka före äggens kläckning togs de ofta från henne och lades under vanliga ligghönor som åtog sig fostermoderskapet. Under kalkonhönan lades då aneller hönsägg i flera omgångar under sommaren ty hon var en god och pålitlig ruvare. En vecka före än de voro kläckta togos de åter i sin tur och lades under vanligahönor. Senare på sommaren

ACC. NR M. 10603:17.

kunde hon då ibland värpa en ny kull (som hon fick ruva ut).

Kalkonkycklingarne voro mycket ömtåliga och aldrig så litet hönan eller någon annan kom att tryckadem på halsen slogo de genast baköver och det var högst sällan att de blevo krya igen. Kycklingarne skulle dessutom hava hackade hönsäggsgulor och gryndå de voro små.

När de som gamla skulle fetas till julslakten måste man stoppa födan i dem vilken bestod av degbollar.

Kalkonorona ansågos för några dom högfärdiga fåglar.

Duvor har nog funnits här och var ute på landsbygden i långtida tider. Det var ju icke några fina raser utan rätt och slätt s.k. "bonetasor" vilka voro ganska härdiga och ej alls ömtåliga samt rätt så duktiga till att yngla. Ofta skall det också, efter vad de gamla omtalade, hänt att någon vilduva parade sig med den.

Duvornas bostäder voro enkla sammanskikade burar (ej packlådor) vilka voro försedda med ett fyrkantigt hål och en smäck samt upphängda här och var under takskäggen på uthusens gårdsida. Ifall det ej funnos byrar nog höllo de till med bjelkehuvuden, lejder o.d. platser. En gammal gård som mitt för boningslängan hadde ett bilav i flera rador och runt om på klineväggarna hängde en massa duvobo såg rätt märklig ut t.ex. gården n:r 6 Fru Alstad på 1880 talet, nu är den rivén.

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR **M.10603:18.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ville man passa duvorna väl så voro de trevliga och tacksamma varelser vilka godt belönade mödan. Far byggde 1878 ett duvhus till mig innom väggen över ett loft vartill de hade ingång under takskägget. Här trivdes de utmärkt och ynglade utmärkt både vinter och sommar. Det var t.o.m. duvpar som fingo unga två gånger i månaden såvida de hade bon i två delar så de kunde vara fria för första kullen medan de ruvade. Högst sällan lade de mera än två ägg åt gången med två dagars mellanrum och sedan ruvades det ju i 17 dagar. En gång har jag haft ett duvpar som värpte tre ägg och ruvade ut tre ungar i en kull. Ehuru duvorna voro tama så att man kunde taga äggen ur reden och se på dem dugde det ej att behålla dem någon dag och sedan åter lägga dit dem eller flyta reden till ett annat ställe ty då lämnade de äggen. Jag hade mycket noga reda på dem men efter några år bröto det sig in råttor och beto de ruvande duvorna. Några dogo för natten men en var levande ehuru råttorna bitet den mycket illa. Som det var en mycket vacker duva kunde jag ej komma mig till att döda densamma. Jag tog istället och rentvättade henne och fann då att de bitit ett stort hål in i sädeskrävan vilken jag sydde samman och smorde med smör och salt varefter jag även sammansydde ytterhuden. Duvan såg ej alls ut att lida av det och om några dagar åt och drack den åter. Såret läktes fullkomligt och hon levde i flera år och hade under tiden många ungar. Av detta synes det ju att

ACC. NR M. 10603:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

det går mycket lätt att operera duvor.

Ett liknande fall kände jag förut om en kalkonhöna vilken hade blivit skuren ett 10 cm. långt snitt tvärt genom sädeskrävan så att födan ramlade ut efter som hon åt. Mor tog då och rentvättade såret och sydde först krävan och sedan huden ihop samt klenade deremellan smör och salt. Kalkonhönan läktes och lefde i flera år utan att hava det ringaste hinder derav. På duvorna kallade man genom en vissling.

Pärlhöns har det också under 70-80 talen funnits på vissa bondgårdar. De värpa ju en hel del mycket goda ägg, men kycklingarna äro ju rätt svåra att passa.

Påfåglar har också funnits på bondgårdar under ovannämde tider. De voro ju mera en lyxfågel vilken visste att ståta med sin vackra fjäderskrud vilken icke blev fullt utvicklad hos tuppen för än tredje året. Den tog också till sitt nattläger på det högste föremålet som fanns nemligent å en obegagnad skorsten vari från han lät mot annat väder höra sitt fula skrik.

ACC. NR **M.10603:20.**

Hönstjuven i Grönby.

En man i Grönby behagade att ~~ett~~ öva sig i yrket att stjäla höns i böndernas hänshus. Men det bär sig som vanligt att krukan går till källan tills hon mister örat. Efter att hava lyckats en tid med sina nattliga hönshusvisiter blev han till sist tagen och misstrodd på sitt olovliga yrke.

Alla bestulna skulle så en vacker dag resa till hans hem där han hade en skock unga "hynnor." Så snart de inträdde i stugan till den misstrodd hönstjuven stodo alla hans nio unga flickor och bugade och nigade hjertligt för de ankomna. Mannen sade då "har har ja alla mina "hönnekyllinga" och nu får var och en känna igen sina och taga dem med sig. Troppen blev ganska snopnata den nya barnavårdslagen hade ju varit besvärlig att dragas med om den skulle tillämpas vid hönsstölder.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

Vad som kunde finnas i ett bonde hem i slutet av 1700 -
samtidigt dito i början av 1800 talet?

Det kan ju hava sitt intresse att se vad slags nödvändighetsvaror som fanns i ett bondhem vid ovan nämnda tid samt vad värde de kunde hava.

I 1793 års bouppteckning omtalas t. ex. en jernvagn dermed menas ju en vagn som hade mot vanligheten på den tiden träaxlarne jernbeslagna trotsigt blott i hjulet det andra var nog av trä dessutom omtalas det basteselar och bastelinor samt Bås (=halm) säckar. Man kan då göra sig en föreställning om hur ringa fodringar det var på den tiden. Bouppteckningen visar också huru den tidens drängar med sinasmå löner hade utlånade penningar till hemmankgarne. Det blir en alldeles motsatt till nuvarande drängar, av sin temligen stora kontanta lön eger de ej något när mickeli dagarne äro förbi

Av den andra bouppteckningen, som är för år 1837 kan ju blott omtalas att av silfver fanns det 1 matsked 4 Rsd. 1 Halsknapp 32 sk. samt ett utländskt mynt 32 sk.

Av malm 1 Strykjern, 2 Ljusstakar, 1 tobacksdosa.

Tenn: 3 st djupa tallrikar 24 sk. 1 par ljusstakar, 1 Drickesstop, 1 Smörfat, 1 fältflaska.

Koppar: 1 Bränvinsredskap af fyratio kannor, panna jemte hatt disk pipor och kyltratt, 2 lösa Kittlar, 2 dito mindre, 1

ACC. N:R M.10603:22.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

spann, 2 pannejern, 1 Sikt, 1 krus med lock, 1 tratt och 1 kaffekitel allt af koppar.

Af jern bland annat: 2 panjern, 2 ljustakar, 1 hökrok (som begagnades till att sticka in i höstackarne för att med dess hålkorn draga ut hö, de äro nu ytterst sällsynta) m.m.

Trädvaror och möbler: 1 gam. hörnskåp, 2 långa bonad, 5 st. bänkar 1 Gåsbänk, 1 sängbänk, 11 stolar, 1 soffa, 1 ekkista, 1 dito gammal ekkista, 1 matskåp, 1 skrin, 2 matskåp, 1 Beslagen vagn med säte, jemte en hel massa redskap och köksvaror af träd.

Af böcker blott bibel och salmbok.

Kreatur och dess pris. 1 Brunbläsig häst 5 år 50 rd. 1 dito 17 år 20 rd. 1 dito 7 år 40 rd. en svart 5 år 33 rd. 16 sk. 1 dito 7 år 33 rd. 16 sk. en dito 15 år 12 rd. en brun häst 12 år 16 rd. 32 sk. ett svart sto 16 år 16 rd. 32 sk. en svart fåle 2 år 20 rd. ett par oxar 7 år 66 rd. 32 sk. en röd ko 10 år 33, 16 en rödbrolig 3 år 33, 16, en rödgrimig 13 år- 22 rd. 1 dito 5 år 33, 16, 11 st. får 3 Rd. 16 sk. st. 1 bagge 3, 16, 1 6 st. Lamb å 1 Rd. 16 sk. st. 3 st. galtar 4 rd. 2 st, syggor å 8, 16. 1 gás med 8 gässlingar 3, 32, 1 kyparmed bi 5 Rd. allt riksdaler, skillingar och runstycken.

Som synes av priserna voro kyporna dyra, deremot voro de andra varupriserna mycket låga. I den tidens bouppteckning förekom också hängaskoffor till att ösa torfgravarna tomma med.

Till slut finner man en hel mässå utlånta penningar till skilda personer på orten. Det egendomliga är likväl att Capitaleh äro t.ex. 66 R. 32 sk. 77 R. 37 sk. 4 runstycken, 220 R. 10 sk. 8 runs. 111 R. 5 sk. 4 runst. 127 R. 37 sk. 4 runstycken eller 7 R. 37 sk. 4 runst. 11 R. 5 sk. 4 runst. Sådana reverser skulle ju tyckes man ju för den tidens räknare vara svåra att uträkna räntan å. Men de hade väl sin egen räkning å Daler och skillingar från gamla tider inlärd.

Bouppteckningen från 1793 som är efter morfars mors första man finnes följande.

Silfver en silfverring 1D. 8 ör, en dito knapp 1D. 8 ör.

Tenn, koppar och Malm. Två flata tenntallrikar 2, en flat tenntallrik 1,12:, en tennkanna 2., en malmljusstake 2., en inmurad kopparkittel å 16 spåhs rymd 28., en mindre lös dito 18., en kopparmjölsil 1.8:, 1/3 del i en bränvinshatt 4., $\frac{1}{2}$ del i bränvinspipor 2., Järnvaror. en järnkakelung i stugan 26., en stor järngryta 5., en dito mindre 1,16., en dito 1.8., ett pannejärn 24:, två "kjelafoda" 1.16:, fem baljor 2.16:, ett huggjärn 8:, ett "hållisare" 12:, en bandknif 1., två borrh 4:, en skovsåg 2., en skjäreknif 1., tre hötjufvor 1.16:, en plogknif 1.16:, en krok 12:, en vedyxa 24:, en handyxa 1., ett torfjärn 4:, en Spade 1.8:.

Trävaror. ett väggskåp i stugan 2,, en spinnestol 1.,

halfva delen i krönta mätten 1.16:, en stann tunn häd 1.16:, een dito 1.8:, en nett baketråg 1.16:, en åtting 1.8:, ett bruggekar 1.8:, två drickes fjerdingar en stånn half halftunna s4:, en dito 1.8: ett hälsåll 8:, två vatten spanna 16:, ett "dreftetru" 8:, två såll 1. en sekt 24: en handkvarn 8. en wäf med tillbehör 8., en varpe 1:, halfva delen i en tromla 4., en järnbeslagen ekekista 12., ett gammalt skåp 16:, två hästvagnar 11., en sädeslös 24:, två linbrytor 1., en säng i sommarstuan 5., en jernvagn skänkt i förlott till änkan 24., en färdes vagn 7., två Höstevagnar 12., en dyngevagn 1.16:, två julbårar 1.8:, årr och plogredskap med harf 15., två stegar 2., en ny skovsläde 6. en skärekista 1.16, två leglar 1., en grynskappa 16:, två stann fjerdinär 8:, tre dito åttingar 12:, 2 stann baljor 4:, en korg 4:, en dito 2:, en besmar 8:, en spinnräck 1.8:,

Hästkreatur. En svart häst 15 år 80., en brun 14 år 80., en dito 4 år 60., en dito blesig fåle 2 år 50., ett brunt sto 9 år 70., ett rödblésigt dito 11 år 55., ett dito dito 3 år 50., dessa begge sista äro i förlott gifne änkan.

Fäkreatur. en stut kalf 1 år 12., en svart ko 5 år 36., en dito 9 år 34., en vit dito gifven i förlått till änkan 28., en drakot qvige 25., en röd dito 2 år 14., en kalf född i år 3.,

Får, Svin och Gäss. 10 st, får 80., en bagge 3., 9 st. svin i andra året 45., 4 st grisar 10., 3 st. gäss 6., en gåse 1.16:,

Spannemål. 5 tunn. "tryskigt" körn 60., 5 tun. otryskit dito 60., 10 tun. hafre 60., $4\frac{1}{2}$ tun. utsådd vinterråg med afkastningen till 3 dje kornet å 15., = 202.16:, två skäppor vickor 3.16:,

Sängkläder, änkan's dagliga sängställe 45., kläder i sommarstugesängen 36., dito i drängesängställed 7., sängkläder til pigesäng med sängställe 6.,

Åkedynor och Bänkkläder. En frönsad åkedyne 3.16:, en rödlakans dito 4., en dito dito 4., en flomningsdyna 2.16:, en frönsad dito 2., två hyenne 1.16:, en rödlakansdyne 4., ett blänkekläde 16:, en sydd rödlakansdyne 2.16:, ett hyenne 1.,

Linnkläder. En bykorns bordduk 2.16:, ett blågarnslakan 1.24:, två lätfts putevar 2., en kutedrejels duk 2.16:, ett snöre blågarnsduk 1.24:, en bykornsduk 1.16:, två snöre handdukar 2.16 en lärfts handduk 1.8:, två dito korgkläder 1.8:, 4 st. blågarns dito 1.24:, Alla den dödes gångkläder 60.,

Säckar och selar fyra mjölsäckar 16., 8 båssäckar 24., sadel och bettsel 2.16:, ett par lädersela med töm i förlott till änkan 3., tre par läderselar med två tömmar 5.16:, basteselar och bastelinor 2., Kronoskattehemmanet n:r 7 1/6 del Lilla Ahlstad 1000.

Skulder. det fanns flera skuldsedlar till drängar som var

å högst 201 och lägst 4. Dessutom på 116. 54, 48, 36, 24, 12 daler s.m. Allt ovanstående är daler och ör silfver mynt.

Till begravningen åtgick en tunnöl å 12. en $\frac{1}{2}$ ankar bränvin å 15 daler. Stempelpapper kostade 10 ör och de fatigas andel utgjorde 3 dalar 12 ör, men skiftaskostnaden 40.16:, Det är förvånansvärd att hemmanet som utgjorde 60 tunnland och en del krattmark efter storskiftet ej på den tiden var värd mer än 1000 Daler S:å. motsvarande nuvarande 1333 kr. 33 3/10 öre.

Gården i Fru Alstad som lemnat Skytts häradssstugan på Kulturen i Lund, var nog flera hundratals år gammal (på 1620 talet bodde å densamma bonden Fehr Paulsen Houft) men likväld efter sin tid mycket välbyggd och praktiskt inredd. Vid enskiftet heter det gården är belägen för sig själv nordväst i byen men bebodd av flera familjer ur en släkt. Byggnaderna var i gott stånd, med vacker plantering i trenne med sten inhägnade hager av vilda och fruktbarande träen. Som synes var gården en av byns vackraste och ägde även mot ovanligheten även fruktträd.

Som jag av en gammal man lyckats få full beskrivning på dess inredning kan det ju vara av intresse och beskriva detsamma

Vi stanna då på vägen och betrakta gården som den såg ut före dess rivning av boningslängan vilket skedde på 1880 talet. Vi ser nu hur gödselstaden eller fehaven ligger mellan gårdens

ACC. N:o

M. 10603:27.

södra länga och vägen. I sydöstra hörnet av fehaven var det en brunn med brunljung vilken jag lyckades fotografera ett par dagar förrän den blåste i kull, det var den sista i skytts härad. Se foto sid. 165 i S.K.

Å södra längan var det på västra ändan häststall öster derom forlo samt vidare "stude"- och "kola" intill gadeporten. På östra längan var det söder ifrån först svinhus så ladugolv loga och åter ladugolv. Derintill "tafteporten", vilken såsom synes av bilden å sid. 148 i Skytts härads beskrivning är sammansatt av tränagla och står med en trädtapp på en sten och ovantill fasthållen med en brädklarm i vars runda hål den vrides runt. Detta är den enda port i sitt slag på orten. På andra sidan denna port var det först fårahus sedan hoggehus så å norra ändan drängehus. Denna länga är 14 spenne lång. Boningslängan var som vanligt byggd vid norra sidan med förstugudörr mot gården. Förstugans golv var lagd av kamperstenar (grästenar). Från förstugan öster ut kom man in i härbäred i vars fönster sutto grova jerngaller. Möblemanget bestod av gården kistor, väf med tillbehör o.s.v. Dessutom stod det i nordöstra hörnet en slags gammaldagssäng som kallades "arken". Det var en stor tvåmanssäng med en uppstående stolpe i varje hörn ovanpå dem vilade ett lätt lock men något sidoskydd av bräder fanns det aldrig på arksängarna vilka dock kunde omhängas av sparlakan o.d.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 10603:28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

Till vänster från förstugan komma vi in i dagligstugan vilken tack vare herr intendenten G:J:son Karlins vaksamhet är den ännu till att bese å Kulturen i Lund. Vi må också vara Intendent Karlins ett tack skyldig som så till alla delar noggrant återgivet dec. dess ursprungliga utseende fast än i något förminskad skala.

Jag minnes mycket väl hur stugan såg ut när den stod på sin plats i fru Alstad och efter som mor var nästkusin med ägaren har jag varit bjuden mer än en gång att dricka kaffe där. Jag minnes då jag satt på förbordsändbänken med dess gubbhuvud utsukret i yttersta sidostödet. Och hur jag betraktade de i alla rägbågens färger skiftande fönsterrutorna.

Stugan uppe på Kulturen är till alla delar alldeles lika den som den såg ut när den stod i Fru Alstad. Ja man känner igen den både på dörrar, loft fönster, förbords- och bakbordsbänkarna kakelugnen som finnes där. Likaså "Himlingesängen" å vilken finnes följande inskription på gaveln över brännvinsskåpet:

S. N. S.

M. I. D.

Anno 1796

å framsidans överstycke:

"Wår fasta borg är Herren Gud Ano 1796." Bordet däremot är ej detsamma som i Fru Ahlstad.

Från dagligstuan kom man genom köksdörren ut i översta

ACC. N:R **M. 10603:29.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"stersed" varest pigornas sängställe älltid brukat att vara. Pigosängstället var egendomligt säger Bengt Holmberg ty det var till sin undre del byggt utav grästenar så högt som till bottnen av sängen. Sängbottnen som villede på dessa rätt stora grästenar voro utav pilerafta och ris på vilka sängahalmen låg och der över dynorna. Framsidan bestod av bräder likså runt om vid väggarna så högt upp som sängkläderna gingo der ovanför var det bara klinväggen. I ditta kök var ju också den stora öppne skorstenen i vilken man gick in för att koka mat på "ernen" mitt emot dagligstuans kakelugn. Vid norra sidan var "bageronsholled" bakongnen som gick till en del ut i trädgården der den var täckt med ett utskjutande skjul kallad "bageronsskulled". Upptill den stora bakongnens västra sida var kölnan (malttorkan) belägen med den murade galten på tvären i södra ändan så den kunde eldas från skorstenen liksom den upptill varande inmurade stora kopparkitteln. Denna sistnämda var ju belägen i "nästestersed" vilket var ganska stort så att det kunde vara plats till bryggd, och i äldre tider brännvinsbränning m.m. Nedersta kökets västra väg var gränsväg till naboenas gård. Från detta kök var det utgång både till gårdsplatsen som till trädgården varest brunnen med i sin gamla dagar försedda brunljung var belägen.

I västra längan var det först hönshus så ett redskapshus. Södra halvdelen av denna långa tillhörde naboenas intill belägna

ACC. NR **M. 10603:30.**

LUNDS UNIV.

FOLKMINNES-

ARKIV

gård. Å gårdsplatsen var det särskilt indelat kvarter som kallas "stackestälm" varest sädessäckarne lades om hästarne.

Detta är i korta drag den gårdsutseende som byggdes långt före enskiftet och kommer att vara att bese i långliga tider på Kulturen. Hur en annan lika gammal gård i Fru Alstad nr 6 såg ut se S.H. sid 149.

Husbehovsbränningen.

Det var år 1775 Konung Gustav III lyckades genomdriva att den urgamla husbehovsbränningen förbjöds. Riksdagsbeslutet, genomdrevs trots bondesståndets energiska protester och väckte därfor i detta brännvinstidevarv ovilja överallt i landet. Hur föga den nya förbudsförordningen blev respekterad därom lämna domböckerna tydligt besked. Förbudslagen överträddes ju av många och för lagbotten dömdes till orimligt höga böter av vilka en mängd allmose ruinerades och måste därigenom gå från hus och grund. För kronobetjäningen var det dock en gyllene tid och lockad av de rika bötesandelarna anställde de en formlig hetsjakt efter lönnbrännare.

Den 21 mars 1776 började ett urtima ting i Anderslöv för brännerimålens skull och fortsattes till den 3 april. Se vidare här om å sid 272 i S.K. hur kronobetjeningen skulle mutas för att bönderna skulle kunna lönnbränna. Sedan de voro plockade på så mycket som möjligt t.ex. länsmannen Christoffpher Grafström lura-de först 400 dalar silvermynt från Trelleborgs bönder sedan åtalade han dem och fick dem ruinerade. Se rättegångsprotokoll här om å sidorna 273-75 i S.K.

Av ovannämnda kan man ju bliva klok på att brännvinsbränningen var en mycket älskad förrättning eftersom dess utförande krävde

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

x) S.K. betyder Skytte härad Kulturförhistoriska beskrivning första uppl. av mig.

ACC. NR **M. 10603:32.**

mycket arbete. Det var isynnerhet kvinnorna som utförde bränningen. Sedan den var slut kunde de gamla kvinnorna säga till de unga "nu e de inte farlet att tjena för nu slippa i den slevande bränningen."

Brännvinsbränningen utfördes på följande vis. Efter Per Persson Fru Alstad. I ett större s.k. "Jorrekars" stöftes det en skäppa "rukli" jemte en tunna väl kokade och med potatisstöt sönderkrossade potatis samt grova brödskorper. Sedan allt detta väl ombländats slogs det kokande vatten deröver och rördes om med en träpäl kallad "maltron" så att ångan stod tjock som rök om arbeterskan. Detta bearbetades på detta vis så länge till det blev lagom varmt att tillsätta jäst vilket kändes med bara armbågen så snart den kunde hållas medan man räknade till tre hade det lagom varme. Nu tillsattes det tre pottor prima "ångär" (ovanjäst) som tillvaratagits vid brygden, samt omrördes vidare tills det hela var väl blandat varefter det pålades ett lock och der ovanpå en del gamla lappatäcken o.d. så att det ej utsvalnade. När det på detta vis stått orörd ett par tre dagar hade all saften samlat sig ovan på och det tjockavar sjunket till bottbñnen. Den ovanstående saften omrördes nu noga med den tjocka bottensatsen och allt uppöstes i ett såll som stod över brännvinspannan så att saften kunde rinna direkt ner i pannan. Efteråt kramades återstoden i sållet så att all saft rann ner i bränn-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 10603:33.

vinspannan vilken var av koppar liksom dess hatt och pipor.

Hatten, vari två pipor utgingo, påsattes nu brännpannan och smetades hermetiskt tät med lemakäller ännu bättre med tuggat groft bröd. Piporna öktes med ett par andra som gingo genom en hög trätunna vari det var kallt vatten med is och under deras yttersta ända sattes det ett annat kärl av koppar som skulle mottaga det droppande brännvinet som avkylts från ånga då det rann genom istunnen. Nu var allt färdigt att börja eldningen under pannan så dess innehåll kunde uppgå i ånga för att avkylas i istunnen. Eldningen skulle vara jämn och stark i att det bildades en jämn ånga ty fick den för liten värme bildades ju ej nog ånga och bränningen tog längre tid än behövligt var.

Det som blev i "droppekaret" var ju det orena brännvinet som kallades finkelolja, Det skulle nu klaras från finkeln vid en alldeles likadan procedur. Brännvinspannan gjordes derför riktigt väl ren för den på bottnen varande dranken som uppöstes i en tunna så snart första bränningen var överstånden. Brännvinet fylldes åter på pannan som tätdes med och piporna gingo genom istunnen. Nu uppgjordes det åter eld under pannan och under piporna hängdes det filterhatten vilken var av tjockt grovt grått filterpapper varigenom det nu skulle rinna. Vätskan blev nu kristallklar och det var nu det gamla goda hemmabrände brännvinet sade de gamla, och det skulle ju strax sälla smaka på om det var

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N.R M. 10603:34.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gott derför sändes det bud efter naböer och goda vänner med orden
"mor bränner i dag" de visste då vad det var fråga om och lätt
sig ej buda mer än en gång.

Valborgsmässodag var det slut med bränningar för året och
länsmannen kom och förseglade hatten som hälst sen skulle förva-
ras någonstans på kyrkovinden till nästa år. Varje bonde hade lov
att sälja av sitt eget brännvin. Priset varierade mellan 12 - 36
skilling kanna. Alla brände ju i gamla dagar drängen såväl som
husman lät förvandla sin säd eller potatis till brännvin och
prästen ehuru kyrkans man var inte ett dugg bättre.

Uti nedanstående anteckningar, gjorda av en släktling (mors
morbror Jeppa Nilsson) till mig den 12 Februari 1874 förklaras
ju hur vacker och godt brännvin skulle erhållas den kallas alla-
brännvin och vatten att distilera.

"Hvad som bör observeras vid brännevins bränningen.

Diteleringen er för var kanna bränvin tages ett qvarter
vatten när det slås i pannan, som ej får vara fullare än till bäd-
den ty då sprutar den. Hon smetas rät väl igen med deg av mjöl
och vatten, omkring hatten och der piporna sättas tillhopa samt
sättas en propp i pipan til in emot hom rinner upp. Uti tonnan
slog vatten och läges is. Vått is värmes agtas noga at isen ej
trycker för hårdt på pipan så att hon far illa ty bör hon läggas

ACC. NR M. 10603:35.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i små stycken så snart isen smälter undan så öses något vatten bort och ökes mer til af isen till köldens bibehållande at står någet öfver pipan och ömsas flitet med vatten så at det hålls kalt. Vid pannans uppkokning aktas nogat att hon rinner sagte up och ej får spruta hvaraf största kraften förloras. Derfore kännes efter på pipan vid hatten när hon börjar bliva varm. Så tages den starkaste elden bort och lägges så att hon sedan bara dryper fort men ej rinner. Det förste som rinner tages undan så länge det är vit och tillåta det sedan så länge drypa som det kännes godt, men skulle desteleringen sker af gement brännevin då är såtmycket mera angeläget at ej taga förnär ty då smakar det af lukninge. När alltsamman är afrunnit så blandas det tilhopa utan för dropperne länken uthi et stort käril och kokas sedan socker sirup af ett skållepund socker och Trejungfrer vatten för var kanna brännevin hvilka skämmas rätt väl och slås så het hantages af Elden uti brännevinet under stadigt omrörande samt spädes sedan ut med upkokad vatten som bliver kalt så mycket styrkan kanståla. Och at det ej blunner sedan filterera genom Grått paper som läges dubbelt i tratten och klippas jemt efter dess höjd på det ej för mycket brännevin må draga bort i onödigt paper observera at brännevinet hulles täckt at ej kraften går af."

Olik slags bränvin ur samma anteckning.

"Persilja träd er bra att läga på brennevinet så blir ver

Fredrik af Söderblom, Lund 1891

ACC. NR M. 10603:36.

det rödt.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kanel brännevin. Till fyra kannor brännevin framtages ett skållepont Canell hvilke uti et stop af samma brännevin säljas 8 dagar i blöts och sedan destoleringen så snart brännevinet vid slutet begynner at vitna. Tages det för sig själf och det rinna så länge det efter Canellen smakar söt hvilket är kaneller vat-ten som uti mjölkvatten och dylikt kan brukas.

Destolerad bränvin blanda med anis olja och kamfört olja.

Kardemummabrännevin. Till fyra kannor brännevin tages 24 lod cardemomma hvilke stöttes med skalen och blötes på samma sät som det näst föregående.

Anis brännewin.

Till fyra kannor brännewin tages Et skållepont anis samt åtta lod fenkåll som stöttes och blötes på samma sätt (som ovan omtalat är.)

Brödkommin brännewin.

Til fyra kannor brännewin tages et skållepont brödkommin och stötas och blötas på samma sätt.

att Likör bränvin med Pommeresskalor och brankad komjan.
Läg så på.

Rosen marin brännewin

Till fyra kanor brännevin tages Et skållepont torr samt et

ACC. N:o M. 10603:37.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och et halft lod först rosenmarin hvårutे alla stelkar äro borttagna och ställas Likaledes i blöt.

Lawendel Bränewin.

Til fyra kanor brännewin tages två skållepōnd Lawendel med blomster och blad och ställes äfven i blöt men om man tager hälften rosenmarin så blifver (det) bätre.

Enebärs Bränewin.

Till fyra kanor Bränevin tages fyra skållepōn välmogne Enebär son Renses krosar och blötar.

Malört Bränewin.

Til fyra kanor brännewin tages Et skållepōn malört blomma som pläckas när först börjar at spricka ut eller och helt inga malört blad hvilka lotas (blötas) allenasennat. (alltsammans)

Persio Bränevin.

Stöt Sönder kersbärs stenner och plommen kerne ställ dem med bränevin i blöt destilera deraf och blanda det sedan up med socker sirup som för är skrifvit wid brännewin blandade.

At i hast göra godt bränevin. Läg uti flaska eller boutläla Pommerans och Citronskal litet sönder bruttet Canell och anis Eller hvad som hälst behagas. Slå der på flaskan nästan full med brännewin och korka väl i genom. Sedan sättas hon En gryta med

med kalt vatten och låtta det kocka En timma Der på står flaskan til det blifver väl kalt och der hälles brännevinnet sagteligen af af hvilket göres. Sät efter behag och sedan filtera genom gråpaper.

När man klare så lag i pannan Sedan slås lekningen i pannan 2 kakor Sönderbrutit spisbröd, 2 knäppne näfvar Salt och 2 knäppne näfvar brödkummin derefter Sätttes hatten strax uppå.

KersBärsbränewin.

de genom brune kersbärs tages då de äro wällmogna. Sedan lägas de utti flaskan och franst bränewin derpå låt den stå 5 eller 6 dagar men hvor dag omsvallja. Sedan bör det stå stilla i åtta dagar då det klara helt sagta afhällas och upblandas med Socker efter behag och derpå filtera igenom gråtpaper det tjo-ka kan sedan slås annat brännevin uppå och deruti läggas alla handa Slag stötte kerna af plommon eller cersbärs och sedan distelerad.

Kersbärs Bränewin.

Stöt sönder Et skållepönd tora kersbär helt finna med stennerne och läg dem sedan utti en flaskan tillika med 2 nejlikor Som skäras Sönder och Et lod sönder bruttna Canell. Slå derpå 3 halfva stop franst Bränewin korka flaskan wäll och lätt hinne stå åtta dagar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R

M. 10603:39.

Att Gora gud ligkör.

På tre kanor brännewin köp från abetecket som här under utvisar.

1/4 del Torkade Biga rångar (Bigarå) som stötas fint jemte 1/4 del socker 2 lod Canell Som äfven stöttes fingt tillicka brände manlar det skall sättas på 3 kanner brännewin sätt på kalkungen och sedan klara dett åm när dig tager miner af brännewinet så tages miner af det andra eller blir det intet godt.

Likör Brännewin.

Sag sort Epillträd (troligen skogsapel s.k. skovskrabba eller också är det en slags pilträd) den utra barken af. Den Jn-Dre trädet på Brännewinet.

Likör på brännewin.

köp komjans olja för 24 sk. anisolja - 24 sk. Ryd upplös i sprit. Dito Frommerans skalar 1/4 del Laga i 1 kanna Brännevin god smak."

Till att Laga Pons. Så skall man klarna som man hvill har har Pons till så köp Citroner och kannel och sen Rom.

Til Pons. Lagar man så att varmma vatnet och kanel uti 2 ne Citrona eller Citrondroppar Läges i sedan i et stop vatthen och $\frac{1}{2}$ stop Rom 1 skållepund socker derutig.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 10603:40.

Arag (Arak)

köp Rövin eller malaga win Tag $\frac{1}{4}$ qvarter vän $\frac{1}{2}$ stop vann
 $\frac{1}{2}$ skållepund Laga som man lagar Pönstet

Tag Lavendel knoppa och Nellukor Läg det på sprit eller
Rom så lugtar det godt.

De gamla hade ännu en sorts brännvin till som kallades röllika brännevin. Det sattes på så vis att röllike(molifolion) knoppar lädes på flaskan och bränvinet slogs på. Dessa röllika knopparna skulle plocka St. Hans afton. Röllika bränvinnet drack ej åtminstone ej utav vanliga personer det fanns och finnes ännu på en del gamla ställen der det begagnas som ett universal medel mot slag, stötar och sår. Vad som är säkert är, att det är ett godt läkemedel vilket bortager ömhet och bidrager till läkningen av sår.

Superiet blev redan på 1700-talet farligt för folkhälsan; husbehovsbränningens primitive produkter voro icke befriade från hälsofarliga föroreningar. Värst blev det omkring 1830; det beräknas, att 1829 bränvinsförbrukningen per individ i Sverige uppgick till 46 liter om året, en siffra, som man kanske bör sätta frågetecken för. Enskilda personer hade länge uppmärksammat faran och på 1830-talet organiserades nykterhetsrörelsen med anhängare i alla landsdelar och inom alla samhällsklasser. I Skåne

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR **M. 10603:41.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

blev prosten P. Wisselgren i Wästerstad en brinnande förkämpe. Genljudet av hans predikningar nådde långt utom pastoratets gränser.

Han väckte emellertid stort motstånd på mångahanda sätt. En gång reste sig en kvinna upp och gendrev hans förmaningar från predikstolen : "Hör Du präst ! Stå inte här och banna Wästerstads byamän, för du är klogare och bättre än Du, om Du så står i kyrkan i try tima och präkar. Inte förstå vi möed va Du sier och inte vela vi förstå et häller."

Mångenstädes nåddes goda resultat på den frivilliga övertygelsens väg. Än bättre blev det, sedan 1855 husbehovsbränningarna förbjudits och statlig kontroll införts.

ACC. NR M. 10603:42.

De gamlas stadsresor.

Voro ingalunda de bästa ty att köra till staden ensam med ett lass säd och sälja var knappast rädligt i gamla dagar ty på himresan riskerades att komma för dåliga personer av vilka de blevo rånade. Bönderna måste ju köra till Malmö eller Ystad med sin säd. I synnerhet var det riskabelt att om kvällen köra hem från Ystad ty vid Brasekalt skogsdunge var det många som blivit rånade. Rånarne voro stora starka karlar vilka spände ett tåg över vägen när det utsedda ofret kom och så drogs de av vagnen in i skogen och utplundrades. I södra Åby har jag sett en familjekrönika der ett nattligt rån omtalas. Mannen var på återresa från Trelleborg och kommen i närheten av sitt hem då en obekant hoppade upp i vagnen bakifrån. Då de åkt ett litet stycke kastade personen bakifrån en repsnara ommannens hals och drog honom dermed baklänges av vagnen och släpade honom över väggropen ett stycke in på åkern. Han trodde honom då vara död men med detsamma han höll upp att slätta teste bonden sig upp och rånaren blev så förfärad att han tog benen i famnen och sprang för livet. Vid detsamma rånaren kastade repsnaran fick bonden fatt med ena handen framifrån om repet och höll så kraftigt att det ej härade åt halsen och kvävde honom.

De självägna bönderna voro också rädde för att råka ut för

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att råka ut för de s.k. hovarna eller från hovbönderna, vilka varo mycket fruktade, och måste derför också vare i sällskap och ha-va slävapen en lössvingel med sig i vagnarna för att vid behov freda sig.

Bengt Holmberg omtalade att man redan om kvällen sedan man uppmätt spannmålen började att göra sig i ordning till stadsresan. Klockan 2 på morgonen gav man sig i väg med det stora spannmåls-lasset på två och en halv tunna och derför spändes fyra hästar till Arrie kru. Vagnarna hade ju som ovan omtalats träaxlar och mångkantiga hjul i vilka det inkilades av de på landsvägen lig-gande runda strandmalsstenarne (Sådana vagnar såldes på Nils Jepssons auktion i Domme 1870-talet) vilka skulle motaga nöt-ningarna så att ej hjulen skulle slitas upp. Voro ej hjulen skod-de på detta vis hade i zigzag borrats hål i "hjulmoen" och inki-lats s.k. änneträ som skulle vara starka nog att längre motstå slitningen. Med emneträ menas ju bok eller ekpinnar eller annat hårt trä som viste den avsågade endan som slityta.

Andra personer omtala att sedan de fått jernaxlar och run-da med jernskenor beslagna hjul tog man nära dubbelt så stora lass eller 4 tunnor och hade blott fyra hästar för vagnarna tills de kommo upp till landsvägen varefter man körde lasset till Malmö med ett par hästar. När de körde så långt som till Malmö fick de ej glömma att hänga tjäre dimpeln på bakre "vongsbulstret ty-

ACC. NR M. 10603:44

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

de funno ej alltid s.k. skovsnigla som "de kunde smörja" vagnen med. De fingo ofta smörja den med tjära uppblandad med sämre fitt annars körde di so de rög i vognnaven.

När de so på morgonen kommo in åt stadsvärnarne var det så många körande att de knappas kunde komma framåt. Samtidigt mötte också spannmålshandlarnas "sjåare" som skrikande uppmanade bönderna kör ti An -- kör ti K -- o. s. v. ty var och rekommenderade ju sin principal. Var det nu en bonde som hade dålig ekonomi och under sommaren måst anlitat köpmannen för att låna några pengar satte sig sjåaren ju utan vidare upp på lasset och sade du kör till A. o.s.v. varefter han steg av för att passa på flera. Köpmännen brukade att låna ut penga till sådana bönder mot 8 - 10 % och då voro bönderna också sålda till den handelsmannen varvid de fingo minst 50 öre under per tunna. Dessutom måste de under lurendreariets dagar tillhandahålla köpmannen hästar och vagnar vid lurendreariets varors forslande till handelsmannen.

Så länge bönderna ännu befunno sig ute på landsvägen utanför staden voro de ännu herrar och måste krusas av i bland flera stycken sjåare vilka överböjde varandra tills den enas bud antogs då sjåaren satte sig upp på lasset och för säkerhets skull åkte in på köpmannens gård. Men sedan de väl voro inkomna om porten var det handelsmannen som hade makten. Då mättes det också spannmål så att även om bönderna taget 7-8 skäppor till varje tunna

ACC. NR M. 10603:45.

fattades där nästan alltid ty precis som det var stöpt i tunnmåttet sluppo någon annan en stor jernvikt i golvet så det skakade, vilket de gjorde så jag blev vådligt förskräckt den enda gång jag varet med far i Malmö med säd. Dessutom vägdes det med holländska vikter så det stod härligen till.

Jöns Larsson i Markie talade om en rolig historia som hänt då han var gosse. Nämndemannen Per Larsson i Fru Alstad skulle en gång in till extra ting om en som satt på sellerna. Som Malmöresan skulle göras tog han några säckar korn med sig. Sjåaren tog hand om häste och vagn samt lossade av lasset. En av bokhållarna borstade hans rock, kläder och skor varefter nämndemannen gick till tinget. Mättet var fullkomligt ändock de stötte till det med "strykhultet" och skakade detsamma och i holändska vägde det 109 skålpond. När nämndemannen kom från tinget fick han betalt för 101 skp. holansk vikt och afdrag för en kappa per tunna. Han sade då till handelsmannen att det vägde 109 skp. för det hade "Lars Sjins Lars sägd" Ja det var Per Lars korn i Vällinge som vägde 109 och nämndemannen måste låta sig nöja. Lars Jönsson som hemme ifrån och hela tiden varit i sällskap såg ju vad det vägde men nershästes av köpmannen.

På återresan från staden försökte de ovannämde herregårds-hovbönderna att så ofta tillfälle gavs köra den vanliga "bonen" i diket på så vis att de körde fram om och vred hästarne för den

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 10603:46.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

andras ut mot gropen (=diket) så att de voro tvungna att välta. Mor omtalade att hon en gång sett på ett dylikt fall då en syde skånsk bonde på så vis kördes ner i ett dike så att alla deras köpte kärl och dylikt sönderslogs och kvinnan och barnen blev illa slagna och så snart den andre fått dem i gropen bar det av från platsen i flygande fläng.

Vid dessa stadsresor var det ju nästan tvunget att det fick talas vid på kruen utmed landsvägarne för att få en kopp varmt kaffe annars skulle de åkande ju på en sådan långtråkig resa frysja fördärvade i synnerhet som de levde på medhaft matsäck. Arrie och Hindby kru voro de mest anlitade och en kopp kaffe med bröd stora viddeskorper, till kvinnor och barn samt en s.k. jök till de manliga var ju ej för mycket. Men som "ortöjed hidder" "Norr sprit går ingår vidded ud" blev det ofta missbrukat i synnerhet om det var hågra manna som särskilt voro glada i sprit. Det hände derför ganska ofta att hustru och barn sutto i timmevis på vagnen och väntade på mannen som lovat att komma strax då de gingo ut. "Kruare" käringarne och hennes flickor voro ju också såsom Henrik Wranér skriver särskilt slända till att klappa om sådanna män som de ansågo det vara något att förtjena av.

Nu levande kunna ju ej göra sig en föreställning om sådana resor. Som mycket ung har jag en gång varet med och minns fullständigt dess liv. I min myntsamling har jag också en hel del

ACC. N:o M. 10603:47.

gamla kopparmynt som vid sådana tillfällen för att skryta med pengar på kant slagets ner i Arrie "krubor". Mynten som utagits av det gamla krubordet äro flatslitna på den kant som varit uppåt i bordet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:o M. 10603:48.

Sädeströskningen.

Hånslavan (handslagen) har varit det äldsta tröskningsverktyget i norden och dess begagnande förtlever ännu här och var vid avknabbandet av vissa mindre parti t.ex. brunna bönor o.d.

"Plejelen" har likväl under årtusende varet det verktyg man tröskat säden med och finnes ännu åtminstone i varje by fast det numera är helt få som kunna handtera den som den skulle. Den består ju av slavolen, som slogs i säden och hånolen om vilken man höll. Både dessa varo sammankopplade med slavolhillan viken kunden kunde svänga runt på ett groft spik som var inslaget i hånen. I denna hilla bands slavoln fast med ett torkat ålskinn som skulle vara avflådt en ål om det skulle vara riktigt starkt.

Tröskningen utfördes såväl en- som två- eller trespännare ja t.o.m. tjugo spennare på en loge t.ex. å Lindholmens gård säga de gamla. Det vanliga var ju en eller två då de måste slå takt. När säden var tröskad och mätt i sädessäckarna med sex skäppor i varje och skulie lassas på vagn lyfte två man dem upp på den mot en vägg ställda s.k. "säpogen" varefter en satte skrötan mot säcken och bar den ut och kastade den i vagnen.

Säden tröskades på olika vis. Rågtröskningen gick till på följande vis. På en nio x nio alnar loga lades det cirka en tråva (20 st) nekar i krets så att roten var utåt och toppen inåt

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:o M. 10603:49.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

med några alnars tomrum i mitten varést alla de av nekarne avlösta banden lades jemte annat avfall. Sen var det att med en räfsa jemna nekarne intill varandra så att det blev ett riktit jemtläger. Så var det färdigt att börja tröskningen varvid i fall de voro två den ene måste rygga sig runt om på kretsen och den andre gå framåt. Första slaget var över örat den ena vänster den andre höger om men andra och följande slag skulle plejeln hurras riktit över huvudet och läggas med all kraft i säden på så vis att om hurringen gick mot neken annars drogs stråna av laget och vrasades. Båda tröskade ju på ett ställe och gingo så runt hela ringen i en takt med riktit jämna och täta slag annars blev ju ej säden rentröskad. Så var det att vända lavet om med hånolen och ena foten. Här till fodrades en viss vana så att ringen utan vidare kom att ligga i lika jemt lag igen. Nu övergicks andra sidan på samma vis som den första. Rågen skulle ju tröskas till s.k. långhalm och begagnas till tak derför var det noge med densamma ty den måste ju både vara riktit rentröskad annars tog ju möss och fyle (fåglar) taket. Dessutom måste den vara ren och stri halm derför måste den undergå mera behandling än den andra säden. I äldre tid tog man upp den tröskade säden i s.k. "håpmål", så nycket man kunde hålla mella både händerna och slog dess rotända mot ett å loggolvet liggande vagnshul samt band den sedan i nekar vilka nu kallades "långhalmskärrar". De

ACC. NR M. 10603:50.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lade på golvet och knabbades åter något med plejeln innan de lades undan. Ifall man ej slog dem på hjul vilket var ett styft arbete dockade man upp dem i små nekar vilka än en gång medan de lågor i ringen övergicks samelikt med plejeln varefter två och två bands ihop till en långhalmsskärre. Jag har hört många säga de valju ett fäselet göra och gå och känna efter när det var rentröskat. Här till får man svara att ingen riktig gammal vand trösket man en ende gång gick och kände efter när han tröskat rent ty det såde honom vanan när det var färdigt.

Nu var ju långhalmen tagen men det låg ju en del "skrammelboss" (avfall) och "vrase" det kastades nu i en aln hög och två dito bred sträng som låg mitt över logan. Detta tröskades på ett annat vis, vilket kallades att "vraga". Man började i ena ändan och drog ut det med plejeln efter hands så att det var tomt till golvet der slagen gingo från ena ändan till andra, varefter det vändes med en tjuva och övergicks från motsatta hållet varefter det också var rentröskad. Detta buntades upp med en handräfsa och togs med den mot ena foten och lades bort mot en vägg i en lagom stor $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2}$ famnar bunkar vilka bands med ett halmband snodd på högra tomnen av bunken. När den blev bunden kallades varje en klippa. På detta vis bands all stråhalm av vårsäden också innan den stackas på "hjällen" (skullen). Så fort säden var tröskad kallades strået halm. Vårsäden korn och havre tröskades på samma vis nekarne

ACC. NR M. 10603:57.

i ring och vrasen i "vrag" men vårsädesringen bands ju med det-samma till klippor.

I bland när man åkte in råg på hösten stod en tröskeman på logan och "skrövtede ov ti brö o usäde" det vill säga att nekarne utan att lösa dem lades i ring på loggolvet för att övertröska desamma. Som de voro soltorra gick det mycket lätt att knabba av en del varefter det sammanlades i golf eller stack tills det blev tid att tröska det rent. Något knabbades likväl nära rent för att få halm till att binda vårsäden med så att ej sädern vreds av vid bandflätningen.

Om vintern "bröddades" eller halvtröskades utan att lösa nekarne också havre som man skar till hästarne man slapp ju således att rentröska allt ty "öjen" skulle ju ändock haya någon säd.

Ärter och väckor tröskades uteslutande i s.k. vrag och dessa sädesslag voro ju de lättaste att tröska såvida de blivit mogna. Varje gång halmen upptagits efter en tröskning rensades småfor av med en räfsa varefter man med bakvänd (tänderna i vädret) räfsa sammanförde den tröskade sädern mot en hörna i logen. Efter en dags rågtröske borde en man hava en uppkastad sädbunke s.k. "sädrösse" med agnarne i så stor att den var sex träsko längder lång ty då var det sex skäpper i densamma eller lagom dagsarbete. För varje dag skulle det bli en träskolängd längre då var det sex skäpper mera i döfössen. För varje dag skulle en man kunna trösk

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. NR M. 10603:52.

tre trave råg och litet mera vårsäd.

Vid tröskningen av korn måste dē s.k. "spydden" (agnarne) som satt på kornets kärna avkörnas genom särskilt arbete vilket utfördes medelst att den avtröskade säden åter genom knabbades med plejeln. Ville man deremot haya den riktigt väl utkörnad red en man med ett par hästar i den avtröskade säden liksom det reds i lerältorne. En man måste då då med en skuffa som han kunde vara tillhands med att passa "po lyntan" ifall fet i hast skulle behövas.

När trösket fortgått i några dagar skulle det tröskade ren-
goras, hälst om lördagarne ty det var ej bra det låg öfver söndagar. Säaddrössen skottades nu fram för mitten av ena väggen och der stälde sig ena tröskarn med en trädskuffa i handen med vilken han sedan hela logen var rensopad började i jemna kast med skoffan slå ut säden så att den lade sig i en vacker rund ring vid motsatta väggen. Agnarne blevo så som varande lättare i en hög på mitten mella kastaren och säden. När det framkastats en del maste man fram och "feje ov ringen (sopa) med en smäcker björkriskvast satt på långstake. Man började på mitten av ringen och sopade till både ändar tistelknoppar, stubbar o.d. vilka måste "ryssles i ett ryssel" och sedan omkastas. När all säden var kasted tog man rivestaken och stack ner på mitten i den tjockaste platsen av ringen och så många tum man der uppmätte

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

säå många tunnor såd var der också.

Gamla tröskemän lågo på knä och kastade rågen med en liten gammal handskoffa vari det var både namn och årtal inskurna. Sädesringen blev då ej så stor. När man skulle kasta skickades det ofta någon gosse med en säck till en nabo för att låna lite ka-
steving. De togo då och uppstoppade säcken med agnar eller halm och innerst lade de en så stor och tung grästen att gossen gjemt och nett kunde knoga hem med densamma. Det hela var ju ett roligt skämt.

Så snart hela sädesdrydden var kastad och agnarna undanburna, av vilka de renaste och finaste som lågo närmast säden lades särskilt för att hava till s.k. svinaäjner (svinfoder), samman-skottades sädesringen i två bonkar. Det som låg runt närmast agnarna blev det s.k. baktaged och var de "svängeste" (minst utbildade) kärnan. Det som flyget längst fram var det s.k. "fram-taged" och av primaste och bästa sorten. Nu skulle ju säden harpas och allt fnog blåsas från tillika med dåligt utbildade kärnor vilka då togs med i bagtagsäden och harpades mindre skarpt.

Säden var nu färdig att uppmäts och bäras upp på boningsrummets loft der rågen alltid breddes tunnt ut över de eldade boningsrummen der den ofta måste omösas (röras) så att den ej tog hitta och skadades. Vårsäden som skulle vara till utsäde var

Ingl. "hampefodzeg"
vid grisblåket och
"fär-tryckare vid
fäsplockning

ACC. NR M. 10603:54.

ej bra att hava över eldat rum ty det hände då att den mistade något av groningsförmågan. I äldre tider mättades säden med en järnbeslagen rund skäppa, i vilken man med händerna rakade upp säden. Senare tid uppmätttes säden med ett fyrkantigt treskäppemått eller en 30 kanna ($\frac{1}{2}$ tunna) vari den östes upp med skuffa. Härunder fick man ej lov att stöta till måttet med något varefter det ströks jemt med "sähultet" eller "stryhultet". Mättes det deremot potatis eller andra rotfrukter så skulle måttet vara "oppmålt" med så många som läst kunde läggas upp i spets över måttet.

Tröskningen verkställdes ju i äldre tider uteslutande med plejeln och av s.k. tröskmän som hade accord på vad de tröskade och kallades därför "pongorskere" vilka redan kl. 3 = halv 4 om morgonen började sitt arbete för att medhinna vad som skulle göras för dagen. En sådan pundtåskare hade ofta hjelp av en å gärden tjänande dräng den s.k. "mellomdrängen".

I tröskelön hade tröskeman när han var ensam var 15 skäppa och av rågén dito var 15 trave länghalm och tröskade de för pengar var det en plåt (53 öre) och senare tre daler (50 öre) om dagen.

I äldre tider kommo det Göinge och dels hallänningar ner åt slätten för att vara "pongorskere." En sådan skulle åter begiva sig hem kommen till hallandsås måste han knäppa sina byssor Skänninge sade då "De e solskin måne" som han var döf svarade han "kommer der en man från Skåne, Nej ja sior de ä stjernklar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

*Kör in natura
för varje uttörs-
tak få undskick
(1 pund = 20 skäppor)*

*Uppförande
avsn i M. 10535:3)*

natt" frågar han efter sin hatt" "Å ä du en tånta"" Frågar han efter sina vanta" "Å ti og skit", "Kommer han hit" han till att springa med byxorna hängande ner om ändan ty han hade stulit både hatt och vanta.

På 1850 - 60 var det några hallänningar vilka här på orten började att bygga hästtröskväck de s.k. "husrystetoskerne". Namnet på grund av att som å bilden å sidan 102 i Skytts härad S.K. synes var dess vandring fästad i husen och när nu värtet var i gång skakades hela klineväggelängan. Detta stora trätröskväck vilka drogos av fyra hästar gjorde ju på sin tid ett mycket gott och besparande arbete med att tröska säden av halmen men det återstod ju ett svårt arbete med att rengöra den maskintröskade säden ty den var ju alldelens full av sönderslagna halmstrå o.d. och mycket svårare att rengöra än den plejeltröskade. Kornet blev ju likväl bättre körnat på maskinen än med plejeln när det en gång till östes genom tröskväcket.

För att underlätta rengöringen uppfanns det ju snart kastmaskiner vilken drogs för hand. Sedan säden gått genom kastmaskinen var den ju renare än den handkastade. Blev den sedan ytterligare harpad var den ju fullt säljbar. Dessa hästmaskinerna avlöstes senare av hästmaskiner vilkas vandringar voro av järn och lågo nära marken samt ofta kunde dragas av ett par hästar. Senare har det t.o.m. blivit handtröskväck.

ACC. NR **M.10603:56.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

På 1880 början kommo de första ångmaskinerna i bruk. Nu blev det ju betydligt bättre med sädens rengöring men de gamla ansågo det vara några mycket dåliga personer som ej på gammalt hederligt vis kunde tröskä Gudsgåvor utan att vrasa så med dem genom en ångmaskin vid vilken det spilldes så mycket så att om fjorton dagar derefter var det alldeles grönt av nertrampad säd som grott. De räknade inte med den förlust det blev med att säden låg utåt vårsidan och gnagades av möss hela vintern. Hur de var så när 1900 talet började voro ångmaskinerna allmänna på alla ställen tills de nu aflöst av elektrisk kraft eller traktorskraften. Numera göra ju maskinerna allt t.ex. tröskä och rengöra säden samt blåser agnarna dit man vill och dessutom bindes halmen åter som i gamla dagar så den blir lätt att av maskinen prässa till sin plats. Ja numera blåses den rena säden t.o.m. upp på loftet eller magasinet.

Denna sägen fullständigare utskriven i min sägensamling.

Flera gamla sägner angående "nisse" omtalas av de gamla s.t.ex. fanns det nissar på en gård i Slågarps socken och de fingo aldrig uttröskat förr än åt vårsidan ty hur mycket de än tröskade om dagen var det lika mycket om morgonen dagen derpå. Dessutom blevo husbondefolket mycket rika. Ett år var det en "mellomdräng" som kallades Anners ejekaka som blev galen på attstå på logen och tröskä hela vintern igenom. En afton gömde han sig i "vraged"

ACC. NR M. 10603:57

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

på logan och som han ligger der kom hūsbondens "kvinga" ner med en skål "syddergröd" som hon satte tillika med en rund värahorns sked i den s.k. "hyltan" der lyktan hade sin plats. När bondmoran var ingången tog drängen och åt all den goda gröten som hade en doppehåla av fin bihåning. Efteråt ostädade han i skålen och satte den så upp igen samt tog en gammal träskeda varmed det gavs sönderskuren pepparrot och gnidet groft salt varannan söndagsmorgon åt hästarna och dito varannan söndagsmorgon sönderskuren kalmusrot och gnidet groft salt åt korna. När drängen rätte pass fått uträttat detta och åter gömt sig flög alla dörrar upp av sig själv och en liten gubbe med röd pickelhuva kom bärandes med en liten "byr" (bont) vilken tog mot i dörrkarmen så det knakade sedan sländde han upp det i sädesgolvet så det brakade varefter han stönade och torkade sin panna samt sade för sig själv "Attan trava". Sedan gick han bort till hyltan för att få sin belöning. Då han så tog skeden fnös han och sade "usch den lutar hoseld o koed". Då han så smakade gröden spottade han och sade "fy fläsk fittemad e bäst" de e ingen go gröd som mor kogt i kväll. Då han så smakade riktit sa han "fy usch de e ju litt mög litt skit ja bär aldri mer hit" varefter han rusade ut så att det blev ett våldsamt oväder så att halm och säd flögo om den lurande drängen så att han väntade att svårte petter med dettsamma skulle taga han med sig till "haddes. Drängen var lika tyss som lokatten hela

ACC. NR **M. 10603:58.**

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

natten och låg och frös i detta ovädret ty han vågade ej att röra sig. Men efter den betan fingo de snart uttröskat. Om en nisse berättas att han sade sig hava tappat en liten viska. När så mannen och drängarna skulle avhämta densamma blev det icke mindre än sju lass av densamma. Några säga nio lass. Loftnissen blev likväl kvar och skötte om den trösklade säden så den ej förminska des och om ett par år kom lonissen åter då han särskilt mutades med gröt och honung så att han åter bar dit så länge folken lefde.

Det är likväl galet ty nissen gör rika föräldrar men fattiga barn ty på grund av deras stora arv bli de högfärdiga och vill ej vara ödmjuka för nissen.

Skall man hava något gagn av goenissen måste man städja honom liksom andra tjänare men detta skall ske lillejulafton. Lönen består av en led av husbondens kropp för varje år man har honom i sin tjenst. Förste året skall han hava vänstra handens yttersta lillfingersled och så tre och fjärde året yttersta lilltånsled och vidare undan för undan nemligen det femte året yttersta ledet på vänstra ringfingern eller "havrehästen" o.s.v.

Sin lön avhämtas så snart husbonden dör, men blir han uppsagd innan vill han hava sin lön genast och derför finnes det personer som yttersta fingerlederna hava vissnat bort och försvun nit.

Nissen gör ju visserligen rike föräldrar men fattiga barn och barnbarn derför är det ej rikte godt att städja sig gjenisar ty åtminstone en del av husbonden kommer ju då att brinna i helvetets eld.

För att hindra att nissar skulle bära något från gården skulle man när sista lasset inkördes lägga en yxa i porten och köra över den samt sedan kasta något såd över hästarne fram om dem så att de deraf kunde äta så hade ej nissen makt att bära något från den gården.

Då axplockorskorna hade plockat så många ax de kunde ra (=hinna) med togo de en vacker och torr dag och knabbade säden av axen utom sin husdörr på en hårdtrampad gång eller och å förstugans golv med en tvätte "toskel" eller enh en särskild för ändamålet gjord "sädeshånslava" som hade stor likhet med en s.k. "tvättetoskel" men grövre. Sedan sädeskärnorna voro slagna av axen gjordes säden ren för agnarna på så vis att den togs i ett kärl varav den genast avstöftes uppe i luften varvid vinden bortblåste agnar och orenlighet. Efteråt gjordes den riktigt ren med att säden "drövtades i ett drövtetrå" vari säden med ett visst handlag kastades upp i luften och sädeskärnarne åter uppfångades varefter dröftetråget genast sänktes och drogs närmare den som dröftade så att agnar och orenlighet föll på marken. Efteråt flödades säden med ett såll av flätade pileträddsspanar vilket var så

fint att kärnorna blevo i sållet men sänden rislades igenom. Genom ett särskilt handlag vid risslingen som gick rondt, samlades allt lätt "fnusk" (orenlight) i mitten och avtogs med "klöverfäm" (fingrarna).

På detta sätt gjordes också fröer t.ex. senap, bruna bönor linfrö o.d. rent men senap och dylikt måste ju avknabbas eller ibland med hand avfilas och luftvindas på lakan eller täcken annars kom det ju så mycken sand ibland fröen att den ej kunde renegas

Kvarnar och Sädesmalningen.

Skedde för det mästa här i Skytts härad å de s.k. stubbe-möllorna och å holländarekvarnar. Det har ju vässerligen också funnits vattenkvarnar men de hava blott varit små och obetydliga ty det är ju inga vidare vattendrag i orten. I äldre tider molman ju endast på s.k. handkvarnar av vilka det finnas flera i jorden från såväl sten, brons och järnåldern i vilkasäden mols till mjöl meddelst att en grästen för hand fördes fram och åter. Under järnåldern uppfanns det att med handtag i den översta orreflade granitstenen gick det lättare att vrida den runt på den understa stenen således den första roterande kvarnen. Senare blevo det ju kvarnar med roterande stenar varav det också fanns handkvarnar varå till husbehov maldes såväl mjöl som i senare tid malt. se vidare å sidan 96 - 99 i min Skytts härads bok, der

olika kvarntyper beskrivits. Sedan det kommit elektrisk kraft har det åter igen blivit liksom i gamla dagar husbehovskvarnar på många gårdar.

Till bröd begagnades det ju huvudsakligen råg vilken i gamla dagar ugntorkades och mols på eftervintern i mars under det månén var i nedanet annars höll det sig ej samt mjölet sammanköktes med "träkyllor" i mjölbingen på loftet så fast att det måste brytas loss med järnstänger när det utåt sommar och höst skulle begagnas. Mjölet behandlat på detta vis höll sig fullt friskt hela året såvida ugnstorkningen var riktigt utförd och sedan mjölet väl sammanlagd. I senare hälften av 1800 talet var likväld detta bruk alldelvis övergivet och mjölet mols när det skulle begagnas ty det var ej på långt när så mycket arbete.

Råg och vetemalningen var ju rätt mycket arbete ty det skulle gå genom kvarnen minst tre gånger till s.k. sammanmalningen. Skulle den möllesikta som skedde till jul och påsk var det ju ännu mera arbete, ty då skulle den först toppas, eller nappas, och skalas varefter detta skulle från risslas. Sedan finmaldes den på tre omgångar och vid sista omgången gick mjölet i en lång ränna för att svalna innan det kom i sikten der det siktdes efter hand som malningen fortgick. Grynmalningen var ju ändå mera invicklad se derom å sidan 99-100 i min Skytts Härads bok.

Till kreatursföda blott "gröpades" (grovmaldes) eller och
Kringgående områdena finns till

finmaldes säden på en gång. Intill jül var det en väldig brådska med malningen isynnerhet om det blev windstilla en tre fyra vicker i slutet av november eller början av december. Då gällde det att vara god vän med mjölnaregesällen om man skulle få sin jul-sikt i tide. Han blev derför bjuden till gäst under julen och ove om så ej hände kom det surt efter till ett annat år. Och var det god möllevind en dag efter längre stiltje kunde en gott köra till en stor kvarn och be om att för se på den samma samt smuggla ett kvarter brännvin till gesällen så var mjölet snart färdigt att få med sig hem.

Tjur till Malmö Hofböndernas göra.

Anders Rasmusson var 16 då han ledde en tjur till Malmö. Ledde hemma från kl. 7 om kvällen var framme kl. 6 om morgonen. Tjuren var stor och kraftig kostade 50 "riksdaler."

Hörde åskor från Jordberga kl. 11 om natten, betade i Östra Grevie och Arrie. "Förspannet" vände hemåt i Hindby. Kom fram till Malmö kl. 6 om morgonen.

Tog till bästa hos Far i Hatten som bodde i Skomakaregatan vilket var ett "räktet bonekru."

Hela Börringe gods 50 stycken Hofbönder körde en gång säd till Malmö. De hade stora lass sior Petter 6 tunnor.

Bönderna sluppo till socker. Har stått på Grevie gade och

ACC. NR **M.10603:63.**

drucket brännvin hos asklock.

Skulle själf bärä upp säden på stredje loftet.

Körde hemma ifrån kl. 4 om morgonen till Lund. Körde gödsel på två tunneland och skulle skära torf tre lass varje år.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV